

Green Deal

Tussenbalans Green Deal Duurzame Zorg 3.0

Bijlage: Stand van Zaken tabel

Artikel en thema	Nr.	Afspraak	Sector	Stand van zaken	Successen	Knelpunten
Artikel 2, thema 1						
Bevorderen van gezondheid	2a	Zorgaanbieders en zorgverzekeraars/zorgkantoren zetten zich aantoonbaar en op basis van bestaande inzichten en concepten in op het bevorderen van de fysieke en mentale gezondheid van de bevolking, patiënten/cliënten én van hun medewerkers (in het kader van duurzame inzetbaarheid) en dragen actief bij aan programma's en bewustwording daarvan.	Care	- Aan de slag met leefstijlprogramma's en het inbedden van gezondheid in beleid voor medewerkers en cliënten. - In de gehandicaptenzorg en ouderenzorg is gezamenlijk de aanpak van 'rookvrije zorg' uitgevoerd, binnen de geestelijke gezondheidszorg (ggz) willen alle instellingen in 2025 rookvrij zijn. - In de ggz worden sport, bewegen, voeding en leefstijl toegankelijk en een integraal onderdeel van de behandeling (programma LEEV). 'Groene GGZ' educatiemodule ontwikkeld. - Afspraken uit het Integraal Zorgakkoord en Preventieakkoord worden verder uitgewerkt, bijvoorbeeld op het gebied van roken en bewegen.	Impuls voor programma 'Groen voor Gezondheid' . De Groene GGZ educatiemodule .	De aandachtsgebieden leefstijl/preventie/ gezondheid zijn vaak niet gekoppeld aan het aandachtsgebied duurzaamheid waardoor binnen organisaties vaak sprake is van versnippering en win-win kansen worden gemist.
			Cure	- Verschillende preventieprogramma's gestart. - Uitwisselingsplatform voor kennisdeling.		De aandachtsgebieden leefstijl/preventie/ gezondheid zijn vaak niet gekoppeld aan het aandachtsgebied duurzaamheid waardoor binnen organisaties vaak sprake is van versnippering en win-win kansen worden gemist.
			Overig	- Continue verbinding, inspiratie en kennisdeling, door o.a. de Groene Zorg Alliantie (GZA) en Milieu Platform Zorg (MPZ). - Zorgverzekeraars en zorgkantoren zetten leefstijlprogramma's op voor medewerkers.	Ruime aandacht en goede waardering voor gezondheidsbevordering en in het bijzonder voeding in de programmering van het Groene Zorg Festival.	Bestaande monitorings-instrumenten dekken nog onvoldoende de lading op het gebied van duurzaamheidsaspecten van gezondheidsbevordering.
	2b	In lijn met het Nationaal Preventieakkoord (en de voortzetting daarvan) werken zorgaanbieders aan een gezonde, gevarieerde en duurzame voeding voor cliënten/patiënten en (waar van toepassing, zoals in bedrijfskantines)	Care	- Handreiking gezonde voeding ontwikkeld, op basis van Goede Zorg Proef Je-norm. - Programma Verduurzamen Voeding in langdurige zorg is voorbereid. - Nulmeting gezonde en duurzame voeding in de ggz. - ActiZ heeft artikelen geschreven voor leden over gezonde en duurzame voeding.	ActiZ artikel over Zorgcentrum 't Slot . ActiZ artikel over Gelderhorst . Artikel Warande over vers en vegetarisch koken .	

		voor medewerkers. Zorgaanbieders maken 'duurzame en gezonde voeding' daartoe een onderdeel van hun inkoopbeleid. De richtlijn Eetomgevingen van het Voedingscentrum is hierbij het richtsnoer. Aanvullend kan ook worden gedacht aan het wijzen op en aanbieden van lokaal geproduceerde en plantaardige voeding.				
			Cure	• Programma Beter Gezond gerealiseerd: leefstijl expliciet(er) bespreken in de patiëntkamer. • Gezonde voeding wordt bij aanbestedingen meegenomen. • De Nederlandse Federatie van Universitair Medische Centra (NFU) heeft een toolkit en scholingsmateriaal voor voedingsassistenten ontwikkeld.	Toolkits en scholingsmateriaal ontwikkeld vanuit de NFU kun je op deze website vinden.	
			Overig	x		
	2c	Voeding met meer plantaardige en minder dierlijke eiwitten is veelal duurzamer. Voor het voedingsaanbod voor personeel en bezoekers streven zorgaanbieders naar een 40/60-verhouding van dierlijke/plantaardige eiwitten uiterlijk in 2030, met een 50/50-verhouding als tussenresultaat in 2026. Voor de verhouding dierlijk/plantaardige eiwitten van het voedingsaanbod voor cliënten/patiënten, spannen zorgaanbieders zich in om datgene te doen wat medisch verantwoord mogelijk is.	Care	• Leveranciersafspraken voor voedingsaanbod met meer plantaardige eiwitten. • De care brancheorganisaties hebben een projectplan opgesteld samen met drie consortiumpartijen en zijn in afwachting van subsidietoekenning vanuit het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).		De subsidie is in 2024 niet toegekend door VWS. Hierdoor heeft dit project vertraging opgelopen.
			Cure	• Vanuit de NFU is een toolkit duurzame voeding ontwikkeld.		

				Onderzoek over voeding loopt in diverse umc's, bijvoorbeeld het PEARLS project. In het PEARLS project (Plant-gebaseerde Klinische Voeding voor Gezondheid en Duurzaamheid) wordt onderzocht of plantaardige voeding de beste keuze is voor patiënten in het ziekenhuis.		
			Overig	De norm voor 40/60 dierlijke en plantaardige eiwitten is opgenomen in de Milieuthermometer Zorg versie 7.		
	2d	Zorgaanbieders passen bestaande en nieuwe kennis en ervaring wat betreft een gezondheid bevorderende leef-en werkomgeving toe in en rondom hun zorglocaties, zeker ook bij (ver)nieuwbouw. Ook bouwen zij deze kennis verder uit en delen zij goede voorbeelden onderling	Care	Programma 'Groen voor Gezondheid' opgezet voor het vergroenen van zorglocaties.		
			Cure	De principes van een <i>healing environment</i> (een omgeving dat herstel ondersteunt en/of bevordert) worden bij nieuwbouw en verbouw meegenomen.		
			Overig	x		
Artikel 3, thema 2						
Bevorderen van bewustwording en kennis	3a	De zorgsector, waaronder de beroepsverenigingen, draagt actief bij aan het maatschappelijke debat over de relatie tussen menselijk handelen, klimaatverandering en milieuvervuiling, een gezonde leefomgeving en gezondheid. Vanuit het perspectief van (volks)gezondheid kan het bijdragen aan het vergroten van het	Care	Bewustwording creëren en kennis vergroten bij leden via het duurzaamheidsnetwerk van de care brancheorganisaties.		

		draagvlak voor klimaatmaatregelen en verduurzamen.				
			Cure	• Kennisdeling en workshops op congressen, zoals het NFU en de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen (NVZ)-congres Duurzame Zorg (september 2024). • Alle umc's hebben diverse bewustwordingscampagnes, zoals de 'Groene Weken' en 'No Risk, No Glove'.		
			Overig	• Jaarlijks congres het Groene Zorg Festival; de Groene Zorg podcast. • De GZA brengt in 2025 relevante partijen samen om studenten challenges te organiseren.	Het Groene Zorg Festival is uitgegroeid tot hét evenement om inspiratie te halen voor groene en duurzame zorg. Er is een groeiend aantal podcasts die het thema van duurzame zorg agenderen.	Het gezamenlijke geluid vanuit de zorgsector mag nog sterker klinken.
	3b	In navolging van de KNMG-gedragscode voor artsen nemen partijen duurzame zorg op in het kader 'goed bestuur' en in de governancecode zorg	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	• De GZA agendeert duurzaamheid in gesprek met besturen. • De GZA brengt in 2025 relevante partijen samen om dit te agenderen voor het nieuwe kader en de nieuwe governance code.		
	3c	Zorgaanbieders en zorgverzekeraars/zorgkant oren nemen (het belang van) preventie, duurzame zorg en de relatie tussen klimaat, milieu en gezondheid integraal en zichtbaar op in hun strategie-en visiedocumenten. Ze zetten in op het vormen van een intern (green) team dat zich bezighoudt met bewustwording van medewerkers over	Care	• 90% van grote ggz-instellingen is aangesloten bij een duurzaamheidsnetwerk. • Ruim de helft van de ouderenzorgorganisaties is aangesloten bij het duurzaamheidsnetwerk van ActiZ. • Toolkit Duurzaamheid door ActiZ, Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN) en deNLggz ontwikkeld voor haar leden. • Brancheorganisaties stimuleren het opzetten van Green Teams.		

		duurzaamheid en de relatie tussen klimaatverandering en gezondheid.				
			Cure	• Alle umc's hebben Green Teams. • De NFU heeft een routekaart opgesteld voor het oprichten van Green Teams.	Je bekijkt en downloadt de Green Team Routekaart van de GZA op deze website .	
			Overig	• Werken met Green Teams meegenomen in Milieuthermometer Zorg versie 7. • Zorgverzekeraars vragen bij zorginkoopbeleid om verankering van duurzaamheid in strategie. • Zorgverzekeraars verzorgen interne e-learning verduurzaming zorg voor inkopers en beleidsmakers. • Green Teams kunnen masterclasses en netwerkbijeenkomsten volgen bij de GZA. • Zorgbranches hebben een uitvoeringsprogramma voor het verduurzamen van de zorg en welzijn opgezet. Iedere brancheorganisatie heeft beleidsadviseurs duurzaamheid en er is een overkoepelende coördinator duurzaamheid bij de Vereniging Brancheorganisaties Zorg aangesteld.	Het inspiratieplatform van de GZA biedt Green Teams de mogelijkheid om goede voorbeelden te delen en te verbinden met anderen.	Voor Green Teams neemt het aanbod dusdanig toe dat er nog steeds sprake van een zoektocht kan zijn.
	3d	VWS neemt duurzame zorg en het inzetten op gezondheid integraal en zichtbaar op in beleids- en visiedocumenten.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	• VWS heeft een uitvoeringsprogramma voor het verduurzamen van (publieke) zorg en welzijn. • Bij VWS intern zijn coördinatoren duurzaamheid aangesteld. • Duurzaamheid is opgenomen in de strategie van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd. • Verduurzaming zorg is opgenomen in het Klimaatplan 2025-2035.		Kansen om voordelen te behalen uit het koppelen van programma's als IZA en de GDDZ 3.0 worden nog onvoldoende benut.
	3e	Partijen ontwikkelen een eenduidige communicatiestrategie om de doelen en afspraken in deze Green Deal over het voetlicht te brengen binnen	Care	• Er is een gezamenlijke communicatiestrategie opgesteld (2023 – 2026). • Vanaf 2025 meer focus op patiënten en cliënten.		

		de zorg en daarbuiten, met daarbij bijzondere aandacht voor de patiënt/cliënt en medewerkers		• Brancheorganisaties hebben een netwerk duurzaamheid voor hun leden en organiseren evenementen m.b.t. duurzaamheid voor hun leden.		
			Cure	• Er is een gezamenlijke communicatiestrategie opgesteld (2023 – 2026). • Vanaf 2025 meer focus op patiënten en cliënten. • Brancheorganisaties hebben een netwerk duurzaamheid voor hun leden en organiseren evenementen m.b.t. duurzaamheid voor hun leden.		
			Overig	• Er is een gezamenlijke communicatiestrategie opgesteld (2023 – 2026). • Vanaf 2025 meer focus op patiënten en cliënten. • Brancheorganisaties hebben een netwerk duurzaamheid voor hun leden en organiseren evenementen m.b.t. duurzaamheid voor hun leden.	Gezamenlijke organisatie van de 'Dag van de Duurzame Zorg', waarin social media groen kleurde met duurzame initiatieven.	Landelijke publiekscampagnes gericht op duurzaamheid en gezondheid heeft geen uitvoering gekregen.
	3f	Partijen bevorderen dat de patiënt meer bekend wordt met de relatie tussen klimaat, milieu en gezondheid, en verschaffen praktische informatie die patiënten en hun zorgverleners helpt bij bewustwording over duurzamer handelen in de zorg, bijvoorbeeld ten aanzien van het voorkomen van vervuiling van oppervlaktewater door medicatieverspilling, verantwoord hergebruik van hulpmiddelen en (indien mogelijk) gebruik van beeldbellen met zorgverleners om verkeersbewegingen te beperken	Care	• Leerprogramma's voor medewerkers in ontwikkeling. • Toolkits voor vergroten bewustwording cliënten in ontwikkeling. • Project voor bewustwording cliënten over voeding wordt in samenwerking met Vilans uitgevoerd. • De care brancheorganisaties zijn bezig met de ontwikkeling van een leerprogramma over duurzame zorg voor zorgprofessionals.		
			Cure	• Alle umc's hebben bewustwordingscampagnes, zoals de 'No		

				Risk No Glove'-campagne en de 'Groene Weken'.		
			Overig	De GZA coördineert bewustwordingsprogramma onder langdurige zorgpatiënten en -cliënten en ontwikkelt communicatiehulpmiddelen.		
	3g	Brancheorganisaties en MPZ ontwikkelen in samenwerking met andere partijen, zoals kennisinstellingen, een cross-sectorale en voor iedereen toegankelijke vindplaats als dé centrale vindplek van kennis, informatie, goede voorbeelden, onderzoeksresultaten (zoals bijv. van een Life Cycle Analysis (LCA)) etc. met betrekking tot verduurzamen van de zorg.	Care	Oplevering centrale vindplaats voor alles rondom duurzaamheid in de zorg: www.greendealduurzamezorg.nl of www.vergroendezorg.nl.	Vindplaats voor goede voorbeelden en tastbare resultaten van de GDDZ 3.0. De website is ook beschikbaar in het Engels.	Onzekerheid over lange termijn beschikbaarheid van de centrale vindplaats.
			Cure	Oplevering centrale vindplaats voor alles rondom duurzaamheid in de zorg: www.greendealduurzamezorg.nl of www.vergroendezorg.nl.	Idem.	Idem.
			Overig	Oplevering centrale vindplaats voor alles rondom duurzaamheid in de zorg: www.greendealduurzamezorg.nl of www.vergroendezorg.nl.	Idem.	Idem.
	3h	Voor de zorgaanbieders die daar mee te maken gaan krijgen, ontwikkelen partijen in 2023 onder leiding van de brancheorganisaties en in samenwerking met COZIEK en APZ een format of richtlijn om te kunnen voldoen aan aanstaande Europese verplichtingen om te rapporteren over verduurzamen van zorg,	Care	- Webinar en format ter voorbereiding op Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) gerealiseerd. - ActiZ heeft een format ontwikkeld voor een dubbele materialiteitsanalyse (CSRD).		

		en dit meegenomen kan worden in het interne en externe toezicht.				
			Cure	- NFU-werkgroep: Gezamenlijke aanpak en maximale kennisdeling CSRD tussen umc's. - Voor de CSRD werken Green Deal partijen samen om administratieve lasten te beperken.		
			Overig	- MPZ heeft een draaiboek 'Rapporteren over Duurzaamheid' opgesteld. - Voor de CSRD werken Green Deal-partijen samen om administratieve lasten te beperken.		
	3i	Zorgverzekeraars en zorgkantoren zetten zich ervoor in dat zorgaanbieders zo min mogelijk worden geconfronteerd met verschillende eisen en verwachtingen, door te werken vanuit een gemeenschappelijke visie op de verduurzaming van de zorgsector, voor zo ver toegelaten binnen de Mededingingswet.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	Zorgverzekeraars en zorgkantoren hebben zich gecommitteerd aan de visie 'Verduurzaming zorgsector' (vastgesteld eind 2022).		
	3j	Partijen bevorderen integrale inbedding van duurzame zorg en Planetary Health in het curriculum van alle zorgopleidingen. Branche- en koepelorganisaties en zorgaanbieders maken afspraken met opleiders hoe deze thema's structureel (beter) kunnen landen in zorgopleidingen.	Care	x		

			Cure	• Visiedocument 'Planetary Health' voor umc-onderwijs opgeleverd. • E-learning Planetary Health ontwikkeld.		
			Overig	• Brief gestuurd naar sectorkamer Zorg & Welzijn (mbo) verstuurd over inbedden van duurzaamheid in zorgopleidingen. • Vanuit de GZA worden bijeenkomsten en congressen georganiseerd om inbedding in het onderwijs aan te jagen. • De werkgroep Onderwijs van de GZA brengt relevante partijen samen om elkaar te versterken en aanbod af te stemmen. • Op het jaarlijkse congres van de Nederlandse Vereniging voor Medisch Onderwijs (NVMO) worden workshops gegeven binnen het thema planetaire gezondheid.	In 2024 zijn, in samenwerking met VWS, twee succesvolle onderwijs netwerkbijeenkomsten georganiseerd. Veel verbindingen gelegd waar we van kunnen leren. De NVMO-werkgroep Planetary Health werd in het leven geroepen, GZA-commissie GREENER organiseert alweer het 4e Planetary Health in medisch onderwijs congres.	Het onderwijslandschap is ontzettend divers en vooral bij HBO/MBO gefragmenteerd. Er zijn te weinig middelen (uren, budget) voor onderwijsontwikkeling en docentprofessionalisering, waardoor het onderwerp niet stevig genoeg tot uitvoering komt.
	3k	Wetenschappelijke verenigingen en beroepsgroepen hebben eind 2025 duurzame zorg en Planetary Health geborgd (en zo mogelijk geaccrediteerd) in trainingen en bij-en nascholingen en richten elk een 'groene commissie' in die de betreffende beroepsgroep ondersteunt met kennis en vaardigheden over duurzame zorg.	Care	• Leerprogramma voor medewerkers in ontwikkeling, in de vorm van korte digitale modules, ondersteunende materialen en andere leervormen.	De kick-off van het leerprogramma is een feit, we zijn van start met de ontwikkeling van de eerste modules!	
			Cure	• Vanuit het leerprogramma wordt ook voor de cure gekeken naar de juiste leervorm.		
			Overig	• Vanuit de GZA worden jaarlijks 40-50 presentaties verzorgd aan zorgprofessionals. • Scholingen zijn opgeschaald en soms geaccrediteerd, maar duurzaamheid is nog niet integraal in trainingen opgenomen. • De GZA brengt in 2025 relevante partijen bij elkaar om hierop te versnellen.		Duurzaamheid zou integraal opgenomen moeten worden in bestaande bij- en nascholingen, in plaats van losse trainingen.

	3l	Partijen bevorderen kennisontwikkeling en onderzoek over duurzame zorg, de thema's in de Green Deal en Planetary Health. VWS zet zich samen met EZK ervoor in om 'duurzame zorg' binnen het innovatiebeleid (samen met bijv. Topsector Life Sciences & Health) verankerd te krijgen. VWS beziet of en hoe zij duurzaamheid kan meenemen in de opdrachtverlening aan ZonMw.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	• Verduurzaming zorg is onderdeel van de Kennis- en Innovatieagenda Gezondheid & Zorg 2024-2027. • VWS draagt bij aan het Kennis en Innovatie Convenant (KIC) om kennis- en innovaties voor publiek private doorontwikkeling te prioriteren. • KIC-partners zijn gestart met uitvoering van de Kennis en Innovatieagenda's. • VWS en OCW hebben de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) opdracht gegeven een onderzoekscall op te zetten over Planetary Health. Naar verwachting opent deze in mei 2025. • De GZA brengt in 2025 relevante partijen bij elkaar om hierop te versnellen.	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) heeft het Planetary Health adviesrapport uitgebracht.	Een gezamenlijke en transdisciplinaire onderzoeksagenda ontbreekt nog. Zoals het KNAW-rapport meldt: financiering is nog te beperkt en gefragmenteerd. Visionaire calls ontbreken vooralsnog.
	3m	Wetenschappelijke (beroeps)verenigingen inventariseren welke richtlijnen de meeste impact hebben op duurzaamheid en zorgen dat gegevens over de milieu-impact van diagnostische en behandelmogelijkheden – voor zover beschikbaar – vanaf 2026 wordt meegenomen in	Care	x		

		(herziening van) (behandel)richtlijnen en keuzehulpen.				
			Cure	- Federatie Medisch Specialisten en het Nederlands Huisartsen Genootschap betrekken duurzaamheid in herzieningen. - Duurzaam Doorbraakberaad in 2023 om duurzaamheid in medische richtlijnen te integreren. - Risico is het beperkte aantal revisierondes tot aan 2050.	Het Duurzaam Doorbraakberaad in 2023 georganiseerd door Gupta Strategists en de GZA bracht sleutelfiguren samen om oplossingen te verzinnen voor de integratie van duurzaamheid in medische richtlijnen.	
			Overig	De GZA brengt in 2025 relevante partijen bij elkaar om hierop te versnellen.		
	3n	Wetenschappelijke (beroeps)verenigingen ontwikkelen een hand-out voor zorgverleners om in het kader van een 'Goed Gesprek' en in lijn met de gedragscode van de KNMG, met de patiënt het gesprek aan te gaan over zowel de gezondheidswinst als de milieuschade van diagnostische en behandelmogelijkheden, als standaard onderdeel van het (poli)klinische of ambulante consult.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	- Hand-out voor duurzaamheid in spreekkamer in 2025. - De GZA brengt in 2025 relevante partijen bij elkaar om hierop te versnellen.		Onvoldoende financiële middelen
Artikel 4, thema 3						
CO2-reductie	4a	Streven naar gemiddeld 30% CO2-reductie op sectorniveau voor vastgoed en energie eind 2026 t.o.v. het referentiejaar 2018, op basis van de monitoring portefeuilleroutekaarten	Care	CO2-reductie van 30% in 2026 lijkt haalbaar voor organisaties met een CO2-routekaart.		Netcongestie Onvoldoende financiële middelen Meer structurele middelen nodig, naast bijvoorbeeld DUMAVA-subsidie

		door het Expertisecentrum Verduurzaming Zorg.				
			Cure	Doel van 30% reductie is op sectorniveau al behaald.	Doel van 30% reductie is op sectorniveau al behaald.	Netcongestie Onvoldoende financiële middelen Meer structurele middelen nodig, naast bijvoorbeeld DUMAVA-subsidie
			Overig	CO₂-routekaart is opgenomen in zorginkoopbeleid bij verschillende zorgvormen.		
	4b	Een bestuurlijk vastgestelde portefeuillerroutekaart bij elke zorgaanbieder met daarin een strategisch vastgoedbeheerplan ten aanzien van de verduurzaming van de vastgoedportefeuille richting 2030 en 2050, uiterlijk 1 juli 2023 afgerond.	Care	70% van de organisaties met > 250 fte hebben een routekaart of werken hieraan. 35% daarvan is bestuurlijk vastgesteld. - Branches werken samen met het Expertisecentrum Verduurzaming Zorg (EVZ) aan het ophalen van de CO₂-routekaarten (ook wel 'portefeullerroutekaarten').		Een aanzienlijk deel van de care (met name de kleinere organisaties) heeft nog geen bestuurlijk vastgestelde CO₂-routekaart en is hiermee nog niet goed in beeld. Voor organisaties met veel locaties is het veel werk en ontbreken de mensen. Bij gehuurd vastgoed van woningcorporaties slechts zeer beperkte invloed op timing van verduurzaming. Adequate financiering i.r.t. NHC benodigd.
			Cure	- Circa 90% van de ziekenhuizen heeft een CO₂-routekaart, waarvan ca. 67% bestuurlijk is vastgesteld. - Alle umc's beschikken over een bestuurlijk vastgestelde routekaart.		Voor de cure is de route naar 2050 nog niet volledig in beeld.
			Overig	Het EVZ stimuleert gebruik van routekaarten via roadshows en kennisdeling.	Meer zorginstellingen zijn een routekaart gaan opstellen omdat de zorgverzekeraars er om zijn gaan vragen.	
	4c	De Rijksoverheid houdt bij de ontwikkeling van beleid op het gebied van energiebesparing rekening met het verlagen van de administratieve lasten in de zorgsector. Om de	Care, cure en overig	- Sjabloon portefeuillerroutekaart geschikt gemaakt voor informatie-, onderzoeks- en/of EED-auditplicht, alleen nog beperkte acceptatie bij uitvoeringsinstanties. - Er vinden gesprekken plaats over de harmonisatie van regelgeving rondom de wettelijke energiebesparingsplicht.	De opzet van eenduidige sjablonen voor een CO₂- of portefeuillerroutekaarten een interactieve database. Het sjabloon voor een portefeuillerroutekaart is door	Harmonisatie van wet- en regelgeving rondom energiebesparing en acceptatie van portefeuillerroutekaart hierbij komt nog onvoldoende van de grond.

		administratieve lasten voor grote gebouweigenaren te verminderen, komt de Rijksoverheid in samenspraak met het bevoegd gezag zo snel mogelijk met duidelijkheid over de mogelijkheid om met vierjaarlijkse portefeuilleroute kaarten verantwoording af te leggen aan het bevoegd gezag over de gehele vastgoedportefeuille. Deze portefeuilleaanpak is gericht op gebouweigenaren met minimaal 20 vestigingen verspreid over ten minste twee omgevingsdiensten en regelt in deze gevallen centrale beoordeling van de plannen door het bevoegd gezag.		• Het EVZ werkt aan een interactieve database voor o.a. rapportageverplichtingen. • De portefeuilleaanpak gericht op gebouweigenaren met minimaal 20 vestigingen is er gekomen en wordt gefaciliteerd door RVO, maar is slechts voor 5 grote langdurige zorgorganisaties bruikbaar gebleken.	EVZ geschikt gemaakt om desgewenst te gebruiken voor de Informatie-, Onderzoeks- en/of EED-auditplicht.	Het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) komt met een eigen portefeuille-route kaart aanpak, die afwijkt van wat door het EVZ voor de zorgsector ontwikkeld was. Dit levert verwarring op, en is voor de meeste zorgorganisaties niet geschikt.
	4d	De zorgsector gaat met EZK, BZK en het bevoegde gezag in gesprek op welke manier de administratieve lasten ook voor overige zorgaanbieders zo veel mogelijk beperkt kunnen worden, bijvoorbeeld volgens het principe 'eenmalig opstellen, meervoudig gebruiken'. Uitgangspunt daarbij is het efficiënt (her)gebruiken van informatie, bijvoorbeeld uit de energie-audit en de informatieplicht, alsmede het aansluiten op instrumenten die de zorgsector zelf al heeft ontwikkeld om de bedrijfsvoering van zorginstellingen te verduurzamen.	Care, cure en overig	• Sjabloon portefeuilleroute kaart geschikt gemaakt voor informatie-, onderzoeks- en/of EED-auditplicht, echter nog beperkte acceptatie bij uitvoeringsinstantie. • Er vinden gesprekken plaats over de harmonisatie van regelgeving rondom de wettelijke energiebesparingsplicht • Het EVZ werkt aan een interactieve database voor o.a. rapportageverplichtingen. • Er is een Commissie Aanpak Regeldruk opgericht.	De opzet van eenduidige sjablonen voor een CO ₂ - of portefeuilleroute kaarten een interactieve database. CO ₂ -route kaart met ingevulde erkende maatregelen lijst (EML) wordt door RVO geaccepteerd i.k.v. Informatieplicht.	Harmonisatie van wet- en regelgeving rondom energiebesparing en acceptatie van portefeuilleroute kaart hierbij komt nog onvoldoende van de grond. Voor de Informatieplicht vraagt de overheid veel gedetailleerde informatie met een verhoging van administratieve lasten tot gevolg, zonder dat dit energiebesparing oplevert. Aansluiting bij de routekaartaanpak van het EVZ en in de sector gebruikelijke instrumenten om dubbel werk te voorkomen, was gecompliceerd en tot dusver niet bespreekbaar.

	4e	Zorgaanbieders met >100 medewerkers brengen m.i.v. 2023 hun CO ₂ -uitstoot van vervoersbewegingen van personeel in kaart en stellen een mobiliteitsplan op met doelen en maatregelen voor het verminderen van deze CO ₂ -uitstoot en het verduurzamen van deze vervoersbewegingen. Waar mogelijk betrekken zorgaanbieders hierbij de vervoersbewegingen van patiënten/bezoekers.	Care	• Registratie van vervoersbewegingen is wettelijk verplicht voor organisaties met meer dan 100 medewerkers. • Er zijn door de brancheorganisaties diverse factsheets en toolkits voor duurzame mobiliteit ontwikkeld. • Zorgaanbieders hebben dit opgepakt voor de vervoersbewegingen van personeel. In 2024 zijn afspraken gemaakt hoe dit te monitoren. • ActiZ heeft een artikel gedeeld met leden met goede voorbeelden van duurzame mobiliteit. • ActiZ heeft in samenwerking met IenW een factsheet gemaakt over de handreiking voor rapportage.	Veel zorgaanbieders werken aan een mobiliteitsplan. ActiZ artikel over goede voorbeelden van duurzame mobiliteit. Factsheet rapporteren voor het besluit CO₂-reductie werkgebonden personenmobiliteit.	Duurzame mobiliteit wordt belemmerd door onveilige fietsroutes (buitengebied, stad, in de nacht), slecht bereik met het OV en het feit dat de vergoeding voor de auto beter is dan voor de fiets.
			Cure	• Registratie van vervoersbewegingen is wettelijk verplicht voor organisaties met meer dan 100 medewerkers. • Er zijn door de brancheorganisaties diverse factsheets en toolkits voor duurzame mobiliteit ontwikkeld. • Zorgaanbieders hebben dit opgepakt voor de vervoersbewegingen van personeel. In 2024 zijn afspraken gemaakt hoe dit te monitoren. • Extra doelstelling CO₂-uitstoot mobiliteit 30% minder in 2026 t.o.v. 2018 en 30% digitale t.o.v. fysieke polikliniekbezoeken in 2026. • Op 5 april 2023 is een kennissessie 'bereikbare campus' georganiseerd.	Veel zorgaanbieders werken aan een mobiliteitsplan. Voorbeeld bereikbare campus: Duurzaam Bereikbaar Heijendaal.	
			Overig	• Dit is inmiddels in het inkoopbeleid van zorgverzekeraars opgenomen.		
	4f	De Rijksoverheid continueert het Kennis en Innovatie Platform maatschappelijk vastgoed (KIPmv) in elk geval tot en met 2025, zodat de zorgsector met juiste kennis en tools wordt ondersteund in de energietransitie. BZK en VWS spannen zich in dit platform en het Ontzorgingsprogramma	Care, cure en overig	• Voortzetting van het Kennis- en Innovatieplatform voor Maatschappelijk Vastgoed (KIPmv), het Ontzorgingsprogramma en het EVZ. • Het KIPmv wordt vanaf 2025 uitgebreid met de sectoren Kinderopvang en Culturele instellingen.	Continuering KIPmv en EVZ-programma in elk geval tot en met 2027 gegarandeerd.	Door de uitbreiding van het KIPmv resteert er iets minder budget voor het EVZ.

		Maatschappelijk Vastgoed ook na 2025 te continueren.				
	4g	Bij (door)ontwikkeling van bestaand en nieuw beleid op het terrein van verminderen van CO ₂ -emissies van vastgoed, energie en vervoer, houdt de Rijksoverheid oog voor mogelijke specifieke knelpunten bij de uitvoering ervan in de zorgsector.	Care, cure en overig	- VWS werkt nauw samen met de ministeries van Klimaat en Groene Groei (KGG) en VRO en houdt waar mogelijk rekening met de specifieke knelpunten en belangen van de zorgsector. - Het EVZ ondersteunt VWS en de zorgsector hierin.		Onvoldoende OV-oplossingen.
	4h	Zorgaanbieders nemen klimaatneutraal en/of 'CO ₂ -arm' als uitgangspunt op in beleid voor nieuw- en verbouw en bij inkoop van energie en vervoersmiddelen. De Rijksoverheid publiceert zo snel mogelijk de Eindnorm Utiliteitsbouw om richting te geven aan de verduurzaming van vastgoed in de zorg.	Care	- Na 2030 wordt een verplichte eindnorm voor de energieprestaties van gebouwen ingevoerd: de Milieuprestatie-eis gebouwen (MPG). Gebouwen moeten hier voor 2050 aan voldoen. Om tot die tijd houvast te kunnen bieden is de vrijwillige renovatiestandaard geïntroduceerd. - Klimaatneutraal of CO₂-arm geldt voor veel organisaties al als uitgangspunt voor nieuw- en verbouw en inkoop van energie en vervoersmiddelen.	Veel zorgaanbieders nemen klimaatneutraal en/of 'CO ₂ -arm' al als uitgangspunt op in beleid voor nieuw- en verbouw en bij inkoop van energie en vervoersmiddelen.	
			Cure	- Na 2030 wordt een verplichte eindnorm voor de energieprestaties van gebouwen ingevoerd: de Milieuprestatie-eis gebouwen (MPG). Gebouwen moeten hier voor 2050 aan voldoen. Om tot die tijd houvast te kunnen bieden is de vrijwillige renovatiestandaard geïntroduceerd. - Klimaatneutraal of CO₂-arm geldt voor veel organisaties al als uitgangspunt voor nieuw- en verbouw en voor de inkoop van energie en vervoersmiddelen.	Veel zorgaanbieders nemen klimaatneutraal en/of 'CO ₂ -arm' al als uitgangspunt op in beleid voor nieuw- en verbouw en bij inkoop van energie en vervoersmiddelen.	
			Overig	- Het onvoldoende meenemen van duurzaamheid door een zorginstelling kan leiden tot minder financieringsruimte vanuit banken, mede door het Klimaatcommitment Financiële Sector. - Tijdens gesprekken met klanten en bij het verstrekken van krediet komen duurzaamheidscriteria altijd aan bod (per bank verschillend, individueel bankbeleid). - Er is kennis beschikbaar voor duurzame inkoop en mobiliteit.		

	4i	Partijen zijn zich ervan bewust dat de Transitievisies warmte van gemeenten en de wijkuitvoeringsplannen van invloed zullen zijn op het (tempo van) verduurzamen van zorgvastgoed en dat dit maatwerk kan vragen.	Care, cure en overig	Partijen zijn zich bewust van het feit dat de transitievisie warmte van gemeenten van invloed is op het tempo van verduurzaming.		Wetgeving rond gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw) en collectieve warmte (Wcw) is uitgesteld, waardoor WUPs moeilijk van de grond komen.
	4j	Met de wetenschap dat CO ₂ -uitstoot op meer ziet dan vastgoed, energie en vervoer, faciliteren partijen zorgaanbieders met >100 medewerkers om de (indirecte) CO ₂ -uitstoot van andere 'hotspots' in kaart te brengen. Waar mogelijk stellen die zorgaanbieders een plan op met doelen en maatregelen voor het verminderen van deze CO ₂ -uitstoot.	Care	- Een deel van de andere CO₂-hotspots (buiten vastgoed) is in kaart gebracht, de resultaten worden in 2025 gepubliceerd. - Waar mogelijk wordt de vermindering van indirecte CO₂-uitstoot al wel in het inkoopbeleid van veel zorgorganisaties meegenomen.	Dit betreft nieuwe kennis voor de care.	De vertaalslag naar duurzaam inkopen en CO₂-reductie vraagt nader onderzoek en is niet makkelijk om te doen. De invloed van de zorgsector op de (indirecte) CO₂-uitstoot van 'hotspots' anders dan vastgoed, energie en vervoer is minder groot.
			Cure	- De andere 'hotspots' zijn nog niet gedefinieerd/in kaart gebracht. - Meer onderzoek nodig voor de vertaalslag naar duurzaam inkopen en CO₂-reductie. - Ziekenhuizen en TNO onderzoeken samen mogelijkheden om energiegebruik en CO₂-uitstoot van luchtbevochtiging op verantwoorde wijze terug te kunnen dringen.		De vertaalslag naar duurzaam inkopen en CO₂-reductie vraagt nader onderzoek en is niet makkelijk om te doen. De invloed van de zorgsector op de (indirecte) CO₂-uitstoot van 'hotspots' anders dan vastgoed, energie en vervoer, is minder groot.
			Overig	Zorgverzekeraars willen proberen in Green Deal-verband op sectorniveau met leveranciers van de zorgsector afspraken te maken voor het beschikbaar maken van CO₂-footprintinformatie van (de belangrijkste) producten en diensten die zorgaanbieders inkopen.	Voor 2024 eerste inschatting scope 3 (de gehele keten: van winning tot levering) CO ₂ -uitstoot zorgaanbieders.	Gebrek aan gegevens en transparantie over beschikbare gegevens maakt het gewenste inzicht lastig. Er is geen eenduidig basisjaar voor zorgaanbieders vastgesteld. Door deze grote variatie in basisjaar is onderlinge vergelijking lastig (ook CSRD-issue).
Artikel 5, thema 4						

Circulariteit in zorg	5a	Zorgaanbieders passen bestaande kennis, ervaring en mogelijkheden toe om circulair te werken en spaarzaam met grondstoffen om te gaan. Partijen vergroten daarvoor het inzicht in beschikbare kennis hierover en bevorderen ontwikkeling van nieuwe kennis.	Care	- Rondetafelgesprek over incontinentiemateriaal georganiseerd in 2023. - ActiZ heeft een netwerkbijeenkomst georganiseerd over de oplossingsrichtingen voor de afvalberg van incontinentiemateriaal. - ActiZ heeft een workshop georganiseerd met Intrakoop over duurzaam inkopen.		
			Cure	De PROMEZA-tool voor inzicht in materiaalgebruik voor medische behandelingen is ontwikkeld.		Het ontwikkelde protocol vraagt om extra inspanning m.b.t. de verdere uitrol. De sector is enthousiast maar ondersteuning en beheer van data is nodig. In vervolgproject wordt hier invulling aan gegeven.
			Overig	Zorgverzekeraars Nederland (ZN) verzamelen en ontsluiten initiatieven voor circulaire zorg op circulaire zorg.		
	5b	Waar mogelijk kiezen zorgaanbieders voor 'herbruikbaar' boven 'wegwerp' en de ambitie is dat in 2026 tenminste 20% van de (medische) hulpmiddelen herbruikbaar is. Hiertoe bevorderen partijen het gesprek tussen gebruikers, producenten en inkopers. Zorgverzekeraars en zorgkantoren bekijken hoe zij via contractafspraken zorgaanbieders positief kunnen stimuleren tot hergebruik.	Care	- In 2025 wordt gestart met een breed inzetbare tool voor hergebruik van hulpmiddelen. - De verspilling van hulpmiddelen wordt in kaart gebracht en er wordt een plan van aanpak opgesteld. - In de gehandicaptenzorg is 's Heeren Loo een pilot gestart met wasbaar incontinentiemateriaal. De uitkomsten worden actief gedeeld met ActiZ.		De wasbare variant is duurder dan de wegwerp variant.
			Cure	NFU heeft een lijst van medische wegwerpartikelen opgesteld die de grootste milieu-impact hebben en waarvoor op korte termijn verandering mogelijk is.	De lijst wordt landelijk ingezet en vormt basis voor transitieaanpak, ook bij leveranciers.	
			Overig	Zorgverzekeraars nemen herbruikbaarheid van hulpmiddelen mee in de inkoopcriteria.		

				• Conceptdatabase circulaire zorg in 2025.		
	5c	Producenten en leveranciers van medische hulpmiddelen en geneesmiddelen gebruiken niet meer verpakkingen dan nodig en zorgen dat deze voldoen aan de essentiële eisen.	Care	x		
			Cure	• Dialoog gevoerd met diverse producenten en leveranciers. Bijv. ontwikkeling herbruikbare onderleggers (LUMC). • Verkenning mogelijkheden om duurzaamheidsinformatie te plaatsen op unieke barcodes op producten.		
			Overig	• Start ePIL pilot: een digitale bijsluiter. • Zorgverzekeraars hebben terugdringen van verpakkingsmateriaal opgenomen in inkoopbeleid.	Het eerste medicijn met een digitale bijsluiter is recent geleverd.	
	5d	Zorgaanbieders en groothandels in de zorg leggen 'duurzaam en circulair inkopen' als uitgangspunt vast in het inkoopbeleid wat betreft (bouw)materialen, (medische) hulpmiddelen en voeding, en kopen waar mogelijk gezamenlijk in om de marktvraag hiervoor te stimuleren en daarmee de ontwikkeling van duurzame alternatieven te bevorderen. Waar aan de orde hebben zorgaanbieders naast 'inkopen' ook aandacht voor 'opdrachtgeven', in lijn met het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven en Inkopen.	Care	x		
			Cure	• Diverse ziekenhuizen hebben voorbeelden van circulair inkoopbeleid.		

			Overig	• Meegenomen in de Milieuthermometer Zorg versie 7. • Intrakoop heeft duurzaamheidscriteria opgesteld voor inkoop.		
	5e	IenW ondersteunt de doelen en inzet ten aanzien van circulair werken in de zorg met kennis, middelen en praktische ondersteuning, als onderdeel van het in ontwikkeling zijnde Nationaal Programma Circulaire Economie. In dat kader identificeren partijen in 2023 de drie of vier product(groep)en met de grootste milieu-impact per subsector in de zorg, en zetten in samenwerking met de industrie/MedTech de ontwikkeling van duurzame en bij voorkeur herbruikbare of circulaire alternatieven of mogelijkheden voor minder gebruik in gang. Partijen onderzoeken of het formuleren van inkoopcriteria hierbij kan helpen.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	• De zorg wordt via het Nationaal Programma Circulaire Economie ondersteund. • Uitgebreide Producentenverantwoordelijkheid (UPV) voor luiers en incontinentiemateriaal opgezet door ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW). • VWS subsidieert het Zorginkoop Netwerk NL om duurzame inkoopcriteria voor medische hulpmiddelen te ontwikkelen.		

	5f	Partijen stimuleren en onderzoeken samen met de relevante beroepsverenigingen elk jaar hoe twee zorg-of behandelprocessen zo worden ingericht dat er minder (medische) hulpmiddelen of materialen nodig zijn en voeren dit in hun bedrijfsvoering door.	Care	Jaarlijkse gesprekken met beroepsvereniging Verpleegkundigen & Verzorgenden (V&VN).		
			Cure	Verschillende zorgprocessen zijn aangepast om materiaalgebruik te verminderen.	Bijvoorbeeld schoon in plaats van steriel inbrengen urinekatheter.	
			Overig	Inzichten verduurzamen operatiekamers van Landelijk Netwerk de Groene OK verwerkt in de Milieuthermometer Zorg versie 7.		
	5g	Gegeven verschillen tussen de sectoren is het streven dat in 2030 zorgbreed gemiddeld gezien maximaal 25% van al het afval in/uit de zorg 'ongesorteerd restafval' is. Tevens is het streven dat er in 2026 zorgbreed gemiddeld gezien al 25% minder ongesorteerd restafval is t.o.v. 2018. Hiertoe bevorderen partijen dat zorgaanbieders afvalbeleid ontwikkelen met aandacht voor afvalscheiding en 'zero waste', stimuleren kennis hierover bij medewerkers en zetten in op een betere ketensamenwerking om te komen tot een optimale situatie. Ook beogen partijen het gebruik van luiers en incontinentiemateriaal met 5 à 10% te verminderen.	Care	Bevorderen afval sorteren onder leden.		
			Cure	Bij meerdere umc's is een restafvalscan uitgevoerd, resultaten zijn gepubliceerd.		

				• Meer onderzoek nodig voor de vertaalslag van duurzaam inkopen en CO₂-reductie (NVZ). • Ziekenhuizen en TNO onderzoeken samen mogelijkheden luchtbevochtiging.		
			Overig	• Ingezet op terugdringen gebruik eenmalig incontinentiemateriaal in inkoopbeleid wijkverpleging en langdurige zorg. • Benchmark binnen ggz, gehandicaptenzorg, ouderenzorg en ziekenhuizen; resultaten eind 2025. • Zorg zonder Afval 4-daagse georganiseerd vanuit MPZ. • Penlife project (Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen, VIG) om insulinepennen te recyclen.		
	5h	De Rijksoverheid bevordert de kennis over het scheiden en verwerken van afval in de zorg conform de geldende wet-en regelgeving en het Landelijk Afvalbeheerplan. In samenwerking met verantwoordelijke partijen wordt waar nodig gezocht naar mogelijke oplossingen voor ervaren knelpunten. In het Landelijk Afvalbeheerplan (LAP) en de opvolger daarvan, het Circulair Materialenplan (CMP), is ook aandacht voor goede scheiding en verwerking van (specifiek) zorgafval.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	• Ontwerp Circulair Materialenplan is klaar, definitieve versie naar verwachting in 2025 gereed. • Rijkswaterstaat heeft samen met de sector een wel/niet-lijst voor het specifiek ziekenhuisafval opgeleverd.		
	5i	VWS past nationale wet-en regelgeving van de zorg	Care	x		

		waar nodig en mogelijk aan, zodat deze het verduurzamen van de zorg of het leveren van duurzame zorg bevordert. Op Europees niveau zet VWS in op duurzaamheid, milieubelasting en hergebruik in relevante wet- en regelgeving.				
			Cure	x		
			Overig	• Knelpunten in wetgeving vloeien vooral voort uit Europese wet- en regelgeving; VWS zet zich in voor de verruiming van regels voor herverwerking. • Onderzoek ROAD 2.0: heruitgifte kankermedicijnen onder 15 ziekenhuizen.		
	5j	Zorgaanbieders brengen hun bestaande voedselverspilling in de zorg in kaart en spannen zich in deze maximaal te verminderen. Op locaties waar cliënten en begeleiders zelf koken wordt ingezet op voorlichting en bewustwording.	Care	• De relatie tussen HACCP-richtlijnen (regels voor voedselveiligheid) en duurzaamheid is in hoofdlijnen onderzocht. Er wordt aansluiting gezocht bij het Kwaliteitskompas.		
			Cure	• De NFU heeft voedselverspilling in ziekenhuizen in kaart gebracht.		
			Overig	• Inzichten voedselverspilling in Milieuthermometer Zorg versie 7. • Verminderen voedselverspilling in inkoopbeleid ggz en langdurige zorg 2025.		
Artikel 6, thema 5						
Vermindere milieubelasting medicatie(gebruik)	6a	Als onderdeel van het bevorderen van gezondheid, het voorkomen van onnodig gebruik en het tegengaan van verspilling, zetten zorgaanbieders in op: 1)	Care	• Care-partijen sluiten aan bij Ketenaanpak 'Medicijnresten uit Water'. • Wetenschappelijk onderzoek 'Gepast voorschrijven en verstrekken' in de ggz gestart.		

		het gepast voorschrijven en gepast afleveren van noodzakelijke medicijnen en 2) het bevorderen van therapietrouw en juist gebruik door de patiënt.				
			Cure	• Inventarisatie naar benodigde acties tegen medicijnverspilling gestart.		
			Overig	• VIG en Apothekersorganisatie KNMP werken mee aan Ketenaanpak Medicijnresten uit Water. • Zorgverzekeraars stimuleren gepast voorschrijven via het zorginkoopbeleid 2025. • Er wordt gewerkt aan een leidraad duurzame specialistische farmaceutische zorg, realisatie eind 2026. • Toolkit 'Groene Apotheek' gelanceerd (ook Engelstalig). • In de Milieuthermometer zijn maatregelen tegen verspilling als eis opgenomen.		
	6b	In de situatie dat er sprake is van gelijke werking, met oog voor individuele patiëntkenmerken, geven zorgaanbieders voorkeur aan de minder milieuschadelijke optie op basis van afdoende betrouwbare informatie daarover.	Care			
			Cure	• De Nederlandse Vereniging van ZiekenhuisApothekers (NVZA) is gestart met de Paracetamol Challenge. • Het Nederlands Huisartsen Genootschap stimuleert gebruik van poederinhalatoren in plaats van aerosolen.		
			Overig	• Het RIVM ontwikkelt 'Life Cycle Analyses' voor medicijnen. • Zorgverzekeraars vragen aandacht voor gebruik poederinhalatoren in plaats van aerosolen.		

	6c	VWS zet op Europees niveau in op transparantie over de klimaat-en milieu-impact van geneesmiddelen om meer inzicht daarin te ontsluiten en om duurzame productie te stimuleren. Tevens zet VWS op Europees niveau in op opname van duurzaamheid in Europese wet-en regelgeving ten aanzien van productie en toelating van medicijnen.	Care			
			Cure			
			Overig	- VWS is in onderhandeling om strengere regels voor milieubeoordeling te realiseren. - VWS vindt dat gegevens over de mogelijke milieueffecten van geneesmiddelen openbaar moeten worden gemaakt.		
	6d	Elke zorgaanbieder ontwikkelt een aanpak met maatregelen om verspilling van medicijnen tegen te gaan, bijvoorbeeld als gevolg van onnodig voorschrijven, overmatige verstrekking of onnodig hoge dosering. Dit wordt in samenhang gezien met (bestaande) inspanningen van zorgaanbieders, bijvoorbeeld wat betreft passende zorg of het tegen gaan van polyfarmacie.	Care	- Care-partijen zijn aangesloten bij project 'Verspil Geen Pil'. - Er is een care- en cure-brede verspillingsmeting uitgevoerd. - Infographics en roadmap ontwikkeld over geneesmiddelenverspilling.		
			Cure	- Er is een care- en cure-brede verspillingsmeting uitgevoerd. - Er zijn roadmaps ontwikkeld voor eerstelijns- en tweedelijnszorg over geneesmiddelenverspilling. Er is een DGTM toolkit ontwikkeld (Doorgebruik Thuis Medicatie).	Bekijk de roadmap voor tegengaan medicijnverspilling voor de eerstelijnszorg hier , en de tweedelijnszorg hier .	
			Overig	Zorgverzekeraars hebben tegengaan van verspilling opgenomen in zorginkoopbeleid		

				2025 voor farmacie, ziekenhuizen, ggz en wijkverpleging. • ROAD 2.0-onderzoek naar hergebruik van 80 soorten medicijnen gestart. • Brancheplan duurzame farmacie opgesteld en gedeeld.		
	6e	Bij de inkoop van medicijnen houdt de zorgsector rekening met milieu en internationale sociale voorwaarden.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	• Zorgverzekeraars zijn gestart met een project om duurzaamheidscriteria mee te wegen bij de inkoop van medicijnen.		
	6f	VWS brengt met partijen in kaart welke (Europese) wet-en regelgeving, inclusief bekostiging, bijdraagt aan onnodige verstrekking en verspilling van medicatie, en welke de heruitgifte van medicatie belemmert, en spant zich in deze aan te passen. Wetenschappelijke verenigingen doen hetzelfde met veldnormen en richtlijnen. Zorgverzekeraars en zorgkantoren bekijken hoe zij via contractafspraken met zorgaanbieders kunnen samenwerken op het gebied van inname van ongebruikte medicatie en op termijn zo mogelijk heruitgifte van specifieke medicatie.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	• Onderzoeksbureau Berenschot heeft onderzoek gedaan naar belemmeringen in wetgeving. Waar mogelijk werkt VWS aan het oplossen hiervan.		

				VWS is in onderhandeling over de mogelijkheid voor beperkte en verantwoorde heruitgifte van medicijnen in Europese wetgeving op te nemen.		
	6g	Zorgverzekeraars maken, in onderling overleg met alle ketenpartners en in lijn met Europese afspraken, duurzaamheid en/of milieu-impact zoveel als mogelijk onderdeel van doorontwikkeling en uitvoering van het preferentiebeleid en zorgen voor stimulerende prikkels.	Care	x		
			Cure	x		
			Overig	Zorgverzekeraars zijn een project gestart om duurzaamheidscriteria mee te wegen bij inkoop, in samenwerking met ziekenhuizen en inkooporganisaties van zorgaanbieders.		
	6h	Partijen continueren de samenwerking in het kader van de Ketenaanpak Medicijnresten uit Water .	Care	Relevante partijen in cure en care zijn aangesloten bij de Ketenaanpak Medicijnresten uit Water.		Onduidelijk is in welke mate VVT-organisaties hieraan bijdragen. Onderzoek ontbreekt. Onduidelijk of de kosten voor zuivering bij de bron voor VVT-organisaties in balans is met de milieubaten.
			Cure	Relevante partijen in cure en care zijn aangesloten bij de Ketenaanpak Medicijnresten uit Water.		
			Overig	- Thema wordt binnen de Green Deal vanuit de KNMP gecoördineerd en afgestemd met de ketenaanpak. IenW is trekker van de Ketenaanpak Medicijnresten uit Water.		
	6i	Ziekenhuizen en andere relevante zorgaanbieders zetten in op vermindering van de lozing van röntgencontrastmiddelen. Dit kan op verschillende manieren, bijv. door	Care			

		vermindering van het gebruik, door hergebruik van restanten, door het meegeven van plaszakken, door zuivering bij de bron, en/of door het gebruik van speciale toiletten in het ziekenhuis.				
			Cure	NVZ heeft in 2024 in samenwerking met de Vereniging voor Radiologie het gebruik van plaszakken opgeschaald, met als doel het afvangen van contrastvloeistof.		
			Overig			
	6j	Ziekenhuizen en andere relevante zorgaanbieders onderzoeken of zuivering aan de bron voor hun specifieke situatie zinvol is en welke verschillende mogelijkheden voor (betaalbare) technieken er zijn om hun afvalwater aan de bron te zuiveren op specifieke medicatie. De focus ligt daarbij op medicijnen die niet goed uit het afvalwater te halen zijn.	Care			
			Cure	- Umc's onderzoeken alternatieve oplossingen en zuivering aan de bron. - Kennisdeling over filters bij ziekenhuisapotheek.	Aangepast toiletsysteem voor opvang röntgentrasmiddelen in Radboudumc, cardiologie.	
			Overig			
	6k	Het ministerie van IenW start een verkenning welke maatregelen voor zuivering van medicijnresten aan de bron eventueel via wet-en regelgeving kunnen worden gestimuleerd.	Care			
			Cure			
			Overig	Afweegkader voor wenselijkheid van zuivering medicijnresten in de maak binnen Ketenaanpak Medicijnresten uit Water (Q1 2025).		

				IenW werkt aan implementatie van de richtlijn 'Stedelijk Afvalwater'.		
	6l	Omdat het merendeel van de medicijnresten via privégebruik in het milieu belandt, informeren zorgaanbieders medicijnontvangers over het belang om medicijnen en medicijnresten niet door de gootsteen of toilet te spoelen, maar te retourneren volgens het advies van de Rijksoverheid. Met datzelfde doel participeren partijen actief in de jaarlijkse landelijke publiekscampagne de 'Week van Ons Water' in de tweede helft van oktober en brengen de inzamelweek breed onder de aandacht.	Care	- Vanuit de care wordt informatiemateriaal gedeeld over retourneren van medicijnen naar de apotheek. - ActiZ heeft contact met Stichting CareCycle.		
			Cure	- Ziekenhuizen brengen het terugbrengen van medicijnen onder de aandacht bij patiënten. - Vanuit de NVZA zijn posters beschikbaar gesteld voor ziekenhuisapothekers.	Bijvoorbeeld de 'Paracetamol Challenge', geïnitieerd door Erasmus MC.	
			Overig	- Zorgverzekeraars hebben informeren over het belang van terugbrengen van medicijnen in het zorginkoopbeleid voor farmacie 2025 opgenomen. - Inzet van apotheken tijdens de Week van ons Water.		
Artikel 7: Governance						
	a	Het voeren van de regie en de sturing op deze Green Deal vindt plaats binnen de Regiegroep Green Deal (hierna: Regiegroep) onder leiding van een door partijen voorgedragen		De regie- en werkgroep Green Deal zijn ingesteld. Daarnaast is per thema een 'thematrekker' aangesteld om activiteiten binnen een thema te coördineren.		

		voorzitter. In de Regiegroep zitten bestuurders vanuit de branche-en koepelorganisaties en de Rijksoverheid (waaronder in elk geval VWS), in een nader te bepalen samenstelling die past bij deze Green Deal. De Regiegroep komt elk kwartaal bijeen. Voor de Regiegroep wordt een nader te bepalen werkwijze vastgesteld.				
	b	Leden van de Regiegroep zijn door hun organisaties aangewezen om te werken aan de invulling en uitvoering van deze Green Deal. Hun rol is om bij de totstandkoming van sectorale plannen toe te zien dat deze in lijn zijn met en bijdragen aan de doelen en afspraken in de Green Deal, en waar nodig inzetten op cross-sectorale (keten)samenwerking en aansluiten op andere programma's en trajecten in de zorg. Zij kunnen hierop waar nodig bijsturen.		De regiegroep is ingesteld en werkt aan en stuurt bij m.b.t. de uitvoering van de Green Deal.		
	c	De Regiegroep stelt een bestuurlijke aanjager uit de sector aan die de partijen in de regiegroep aanspreekt op voortgang en uitwerking van de afspraken en zowel binnen als buiten de zorg het verduurzamen van de zorg kan aanjagen en partijen kan enthousiasmeren en overtuigen zich in te zetten voor het verduurzamen van de zorg.	VWS	Hayke Veldman is aangesteld en focust zich op onderwijs, netcongestieproblematiek, betrekken bestuurders en incontinentiemateriaal.		
	d	De Regiegroep kan een of meer werkgroepen		Per thema is een themawerkgroep ingesteld.		

		instellen met een gerichte taakopdracht.				
	e	De Rijksoverheid faciliteert de zorgsector bij de transitie en jaagt deze waar nodig aan. Dat kan met (aanpassen en/of harmoniseren van) ondersteunende en richtinggevende wet-en regelgeving, praktische ondersteuning, kennis en onderzoek, landelijke ondersteuningsprogramma's en kennis-en adviescentra, en adequate financiering en (prikkels in de) bekostiging. Samenwerking en integrale en interdepartementale beleidsontwikkeling binnen de Rijksoverheid zijn daarvoor noodzakelijk.	VWS	- VWS heeft knelpunten in wet- en regelgeving in kaart gebracht. - VWS geeft een impuls aan opschaling via de Implementatie-en Opschalingsregeling van Zorg voor Innoveren. - Vanuit het Klimaatfonds is tot en met 2030 1,9 miljard euro beschikbaar voor de subsidieregeling Duurzaam Maatschappelijk Vastgoed (DUMAVA) waar o.a. de zorgsector gebruik van kan maken. - Vanuit VRO is een Provinciaal Ontzorgingsprogramma voor Maatschappelijk Vastgoed en het Kennis en Innovatieplatform (KIP) Maatschappelijk Vastgoed georganiseerd, vanuit het laatste platform ontvangt EVZ subsidie t/m 2027. - Overige inzet van VWS staat beschreven bij de verschillende thema's.		
	f	Het ministerie van VWS faciliteert en ondersteunt de zorgsector bij de transitie naar duurzame zorg. Daartoe ondersteunt VWS de regie-en werkgroep als ook de voorzitter en draagt zorg voor het secretariaat van deze Green Deal. Naast het binnen de overheid bevorderen van bewustwording over het belang van duurzame zorg, stimuleert VWS het integreren van duurzame zorg in het eigen beleid en in de eigen weten regelgeving. Interdepartementaal beïnvloedt VWS de ontwikkeling van beleid en wet-en regelgeving op het terrein van klimaat en duurzaamheid ten gunste van de verduurzamingsopgave in	VWS	- De werk- en regiegroep Green Deal komt regelmatig bijeen, VWS verzorgt het voorzitterschap en secretariaat. - VWS haakt aan bij interdepartementale overleggen die raken aan duurzaamheid en zorg, hier is o.a. gewerkt aan een goede aansluiting bij de DUMAVA-subsidieregeling voor maatschappelijk vastgoed. - VWS vraagt de Nederlandse Zorgautoriteit onderzoek te doen in hoeverre de huidige bekostigingssystematiek van zorg onder de Zorgverzekeringswet en de Wet Langdurige Zorg prikkels (kan) bevat(ten) om verduurzaming van zorg te bevorderen. - VWS aangesloten bij verschillende internationale kennisnetwerken rondom het thema duurzaamheid en zorg.		

		de zorgsector. Zo is in het door het kabinet Rutte-IV aangekondigde Klimaatfonds specifiek voor het verduurzamen van maatschappelijk vastgoed (inclusief zorgvastgoed) tot en met 2030 cumulatief 2,75 miljard euro gereserveerd. Het ministerie van BZK is verantwoordelijk voor de nadere uitwerking van deze reservering en werkt daarbij samen met VWS. Op internationaal niveau werkt VWS samen met landen en organisaties ten behoeve van kennisontwikkeling en -uitwisseling en beïnvloeding van knellende internationale wet-en regelgeving. De bewindspersonen van VWS maken zich binnen het kabinet hard voor de bijdrage die de zorg aan de klimaatopgave kan leveren en voor toegang tot Rijksbrede financiële middelen voor de uitvoering van de (sectorale) uitvoeringsplannen, voor zover die niet uit de reguliere bekostiging zijn te dragen.				
	g	Branche-en koepelorganisaties in de zorg sporen hun achterban aan blijvend te werken aan de transitie, en ondersteunen deze organisaties met kennisdeling, delen van goede voorbeelden en ondersteuningsprogramma's. Branche-en koepelorganisaties nemen	Care, Cure, Overig	• Brancheorganisaties hebben de Green Deal-afspraken vertaald naar uitvoeringsplannen, op basis daarvan zijn door VWS enkele subsidies verstrekt voor kennisontwikkeling, -deling en -implementatie.		

		een branche-specifieke vertaling van de afspraken mee in de op te stellen uitvoeringsplannen, waarbij handvatten voor de achterban worden ontwikkeld. Daarnaast is het de rol van de branche- en koepelorganisaties om actief in te zetten op het vergroten van het urgentiebesef en om bestuurlijk commitment uit te breiden. In landelijke gremia en programma's leggen branche- en koepelorganisaties daarnaast ook actief verbinding met het thema duurzame zorg.				
	h	Zorgverzekeraars en zorgkantoren helpen op sector- en individueel niveau verduurzaming te stimuleren en mogelijke financiële drempels weg te nemen. Zij kunnen met individuele zorgaanbieders in gesprek om de noodzakelijke verduurzaming vorm te geven, goede initiatieven te verbreden en eventueel te bekostigen. In toenemende mate zetten zij in op duurzame zorg. Zorgverzekeraars en zorgkantoren kunnen organisaties die resultaten laten zien op het gebied van duurzame zorg belonen met bijvoorbeeld partnerships, meerjarige contracten, extra volumes en financieel comfort. Daarbij is van belang een goede balans tussen concurrentie en gelijkgerichtheid te bewaken en als ook een	ZN	• Zorgverzekeraars Nederland (ZN) adviseert zorgorganisaties en helpt hen de weg te vinden naar financieringsmogelijkheden, zoals leningen en subsidies.		

		goede balans met toegankelijkheid, kwaliteit en betaalbaarheid van zorg binnen de overkoepelende zorgplicht van zorgverzekeraars en zorgkantoren.				
	i	Banken jagen de transitie aan door te zorgen voor geschikte instrumenten voor (voor)financiering en door het opnemen van passende afspraken rondom verduurzaming in kredietovereenkomsten waarop gestuurd kan worden in de relatie met zorginstellingen Daarnaast kunnen banken een stimulerende rol nemen in de fase waarin investeringsplannen worden uitgewerkt. Dit doen zij door deze te toetsen aan duurzaamheidscriteria, door kennis te delen hoe deze te verbeteren zijn en door expliciet de dialoog over toekomstbestendige zorg aan te gaan in de driehoek met zorginstelling-zorgverzekeraar-bank.	NVB	Banken stimuleren transitie met passende financiering in de fase waarin investeringsplannen worden uitgewerkt.		
Artikel 8: Werkwijze en financiën						
	a	Het uitvoeren van de afspraken is een meerjarig traject, dat vraagt om cross-sectorale (keten)samenwerking, om innovatie en om duidelijke fasering. Tegelijkertijd is de urgentie groot. Deze transitie vraagt om congruentie: partijen		Via de regiegroep, werkgroep en themagroepen kan hier bij stilgestaan worden.		

		werken samen aan dezelfde missie. Deze transitie vereist lerend verbeteren: niet alles kan in één keer worden veranderd, al doende wordt geleerd en kan worden verbreed en worden verbeterd.				
	b	Partijen erkennen dat verduurzamen en het kunnen realiseren van de doelen en afspraken vragen om adequate financiering en bekostiging. Dat vraagt om keuzes maken en om dingen anders of zelfs niet meer doen. Daarbij is er onderscheid tussen investeringen die zich wel en die zich niet terugverdienen. Dat laatste geldt in het bijzonder voor investeren in het verduurzamen van vastgoed, waarbij veelal sprake is van een zogenoemde onrendabele top. Investeren in innovaties en maatregelen die zich wel kunnen terugverdienen vraagt in de eerste plaats iets van zorgaanbieders zelf, als onderdeel van de bedrijfsvoering. Van zorgverzekeraars/zorgkantoren en banken wordt verwacht dat zij adviseren en begeleiding bieden bij het oplossen van financiële knelpunten. Investeren in innovaties en in maatregelen die zich niet, of pas na zeer lange tijd, terugverdienen, vraagt betrokkenheid van alle partijen: zorgaanbieders, zorgverzekeraars/zorgkant	NVB en ZN	• Banken hebben de afgelopen jaren meerdere evenementen en rondetafelgesprekken over verduurzaming georganiseerd. • Banken helpen klanten met subsidieaanvragen voor DUMAVA om verduurzaming mogelijk te maken en de 'onrendabele top' gefinancierd te krijgen.		

		oren, banken en de Rijksoverheid.				
	c	Om inzicht te hebben welke financiële inspanning nodig is om de doelen en afspraken in deze Green Deal te kunnen realiseren werken de brancheorganisaties de afspraken uit in een (subsectoraal) sectorplan. Hierin staan de doelen, beoogde resultaten, een helder tijdspad en wie wat wanneer doet beschreven. Deze plannen worden onderbouwd met een begroting waarin duidelijk wordt welke onderdelen de sector zelf ter hand kan nemen en voor welke onderdelen de brancheorganisaties aanvullende financiële ondersteuning vanuit de Rijksoverheid aanvragen. Uiterlijk 1 maart 2023 zijn deze plannen gereed. De sectorale plannen vormen samen het uitvoeringsprogramma GDDZ 3.0.	Care, cure en overig	• Uitvoeringsplannen zijn in 2023 gemaakt en opgeleverd. • Het kabinet heeft, mede op basis van dit uitvoeringsplan, incidenteel 42 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het verduurzamen van de zorg (2023 – 2026). • Er is 42 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het verduurzamen van zorg (2023 – 2026).		
	d	Op basis van deze uitvoeringsplannen bespreekt de Regiegroep welke ondersteuning in operationeel en financieel opzicht nodig is en hoe die kan worden geleverd. De Regiegroep maakt zich hard de uitvoeringsplannen bij de Rijksoverheid onder de aandacht te brengen teneinde de financiële haalbaarheid van de uitvoeringsplannen mogelijk te maken. De Regiegroep past de plannen vervolgens zo	Care, cure en overig	• Uitvoeringsplannen zijn in 2023 gemaakt en opgeleverd. • Het kabinet heeft, mede op basis van dit uitvoeringsplan, incidenteel 42 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het verduurzamen van de zorg (2023 – 2026). • Er is 42 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het verduurzamen van zorg (2023 – 2026).		

		nodig aan, zodat deze passen binnen de budgettaire kaders van de betrokken zorgsectoren en de eventuele inzet van de Rijksoverheid. Uiterlijk 1 augustus 2023 beziet de Regiegroep hoe de uitvoering van de uitvoeringsplannen verder wordt opgepakt. Verduurzamingsactiviteiten uit deze Green Deal die voor de zorginstellingen wel mogelijk zijn om uit te voeren, vinden plaats vanaf aanvang van deze Green Deal.				
	e	Zorgaanbieders, waaronder GGD-en, geven uitvoering aan de duurzaamheidstransitie door hun processen te verduurzamen. Ze omarmen innovaties en goede voorbeelden als deze bijdragen aan de transitie en nemen in de afweging van hun keuzes voor bepaalde middelen naast effectiviteit en kosten, óók duurzaamheid mee. In het Integraal Zorgakkoord is opgenomen dat duurzaamheid een toets criterium zal zijn bij elke transitie.				
	f	VWS en EZK onderzoeken op welke wijze een centraal ondersteuningsprogramma voor het verduurzamen van de zorg bij de Rijksdienst voor Ondernemende Nederland (RVO) de transitie kan bevorderen.	VWS en KGG	In overleg met KGG is een (ondersteunend) programmateam ingericht bij VWS, het programma Duurzaamheid en Gezondheid ondersteunt de sector bij verduurzaming en coördineert de inzet van VWS.		
	g	De Rijksoverheid stelt via verschillende instrumenten financiële ondersteuning beschikbaar voor	VWS en EVZ	De verschillende instrumenten zijn beschikbaar gesteld, het EVZ heeft een overzicht van financiële ondersteuning voor verduurzaming opgesteld.		

		verduurzaming in algemene zin. Het betreft onder andere subsidieregelingen vanuit EZK (duurzame energie), IenW (circulariteit en mobiliteit) en BZK (maatschappelijk vastgoed en ontzorging). De Rijksoverheid zal samen met partijen in de zorg de bekendheid van deze mogelijkheden vergroten en eventuele ervaren knelpunten en belemmeringen meenemen in de doorontwikkeling ervan.				
	h	In het Klimaatfonds zijn middelen gereserveerd voor 'maatregelen' ten behoeve van de verduurzaming van Nederland. Bij uitwerking van de maatregelen heeft de Rijksoverheid ook oog voor de verduurzaming van de zorg.	VWS en VRO	Vanuit het Klimaatfonds is voor 2022 – 2030 ca. 1,9 miljard beschikbaar voor de DUMAVA-subsidieregeling, het KIP, het EVZ en de provinciale ontzorgingsprogramma's.		
	i	Voor het behalen van de doelen en afspraken blijven partijen met elkaar in gesprek over financiële knelpunten daarbij en mogelijke oplossingen daarvoor.		Partijen zijn hierover in gesprek, via de regie- en werkgroep.		
Artikel 9: Monitor en evaluatie						
	a	De Regiegroep monitort en bewaakt de voortgang en uitvoering van de afspraken. In 2024 vindt, boven op de kwartaal-overleggen van de regiegroep, een tussentijds evaluatiemoment plaatsvindt (mid-term review).		De regiegroep monitor en bewaakt de voortgang. De mid-term review is uitgevoerd, door publicatie van een e-magazine (tussenbalans Green Deal) en deze tabel.		

	b	In 2023 ontwikkelen partijen, onder leiding van de Regiegroep, een monitor die inzicht geeft in voortgang en resultaten van de verduurzaming van de zorg als geheel. Insteek is deze zoveel mogelijk te laten aansluiten bij de nationale monitoring van het verduurzamingsbeleid en administratieve lasten daarbij zo laag mogelijk te houden.	VWS	Het RIVM zet de nationale monitor Duurzaamheid en Gezondheid op, in opdracht van VWS. In 2026 volgt een tweede meeting van de milieuvoetafdruk van de zorgsector als vervolg op de 0-meting uit 2022.		

